

Дата: 16 листопада

Клас: 8 клас

Предмет: Література

Завдання:

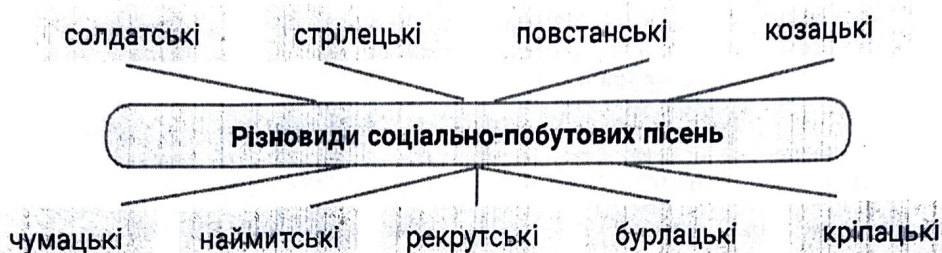
1. Народні соціально-поетичні пісні.
Їхні різновиди (листок 1-2) - прозастах.
2. Козацькі пісні (листок 2-4) - прозастах.
3. "Іхав, іхав козак містоле",
"Ой, на горі та північній північ"
- одну з цих козацьких пісень
вивчати (н.) (1-4 куплетів тільки).

Народні соціально-побутові пісні

У 6-му класі ви ознайомилися з календарно-обрядовими піснями. А цього року маєте змогу відкрити для себе ще один жанр народнопісенної лірики – соціально¹-побутові² пісні.

Соціально-побутові пісні – це пісенні твори, що відображають почуття й переживання представників певної соціальної групи, викликані різними суспільними подіями.

Що ж це за соціальні групи? У минулому це козаки, чумаки, ремісники, кріпаки, наймити, бурлаки³, рекрути⁴, солдати тощо. Відповідно до цих соціальних груп визначають різновиди соціально-побутових пісень.

Соціально-побутові пісні не розповідають детально про конкретну подію чи особу. Вони відтворюють настрій, почуття, душевний стан героя / героїні в певний момент життя. Наприклад, під час козацького походу або чумакування, наймитування чи бурлакування, перебування в кріпацтві тощо.

Із рекрутських і солдатських пісень дізнаємось, як проводжать парубка до війська, про тяжку долю рекрута чи солдата. У кріпацьких і наймитських піснях відображено тяжке підневільне життя селян, звучить протест проти приниження людської гідності. Бурлацькі пісні відтворюють поневіряння бурлаки на чужині, нарікання на злу долю. Усі ці пісні разом створюють широку, правдиву картину історичного буття народу. Персонажі цих творів – узагальнені образи багатьох людей із подібною долею.

Соціально-побутові пісні ввібрали простоту й влучність народної мови, фразеологізми й діалектну лексику різних регіонів. Стійкість і ліризм української душі відображено в узагальнених народнопісенних образах. Ці образи відтворено за допомогою епітетів і метафор, порівнянь і гіпербол. Українська природа

¹ Соціальний – пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві.

² Побутовий – пов'язаний із загальним укладом життя, повсякденними потребами в житлі, їжі, одязі, відпочинку тощо.

³ Бурлака (застаріле) – людина без постійної роботи й постійного місця проживання.

⁴ Рекрут – солдат-новобранець.

відчутна в уособленнях і паралелізмах, а ставлення до героїв / героїнь пісень розкривають пестливі слова й повтори.

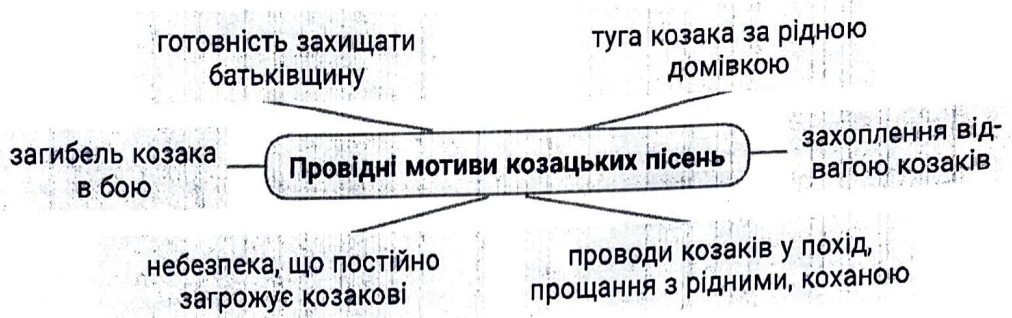
Їхав, їхав козак містом

<p>1. Їхав, їхав козак містом,
Під копитом камінь тріснув,
Та раз, два,
Під копитом камінь тріснув,
Та раз!</p>	<p>2. Під копитом камінь тріснув,
Соловейко в гаю свиснув,
Та раз, два,
Соловейко в гаю свиснув,
Та раз!</p>
<p>3. Соловейку, рідний брате,
Виклич мені дівча з хати,
Та раз, два,
Виклич мені дівча з хати,
Та раз!</p>	<p>4. Виклич мені дівча з хати,
Щось я маю їй спитати,
Та раз, два,
Щось я маю їй спитати,
Та раз!</p>
<p>5. Щось я маю запитати,
Чи не була вчора мати,
Та раз, два,
Чи не була вчора мати,
Та раз!</p>	<p>6. Ой, чи була, чи не була
Я з козаком говорила,
Та раз, два,
Я з козаком говорила,
Та раз!</p>

Козацькі пісні

Козацькі пісні почали з'являтися з виникненням козацтва й увібрали в себе реалії цієї доби. У піснях закарбовано славні сторінки нашої історії, пов'язані з подвигами козацького лицарського війська, звеличено волю, воїнську звитягу, патріотичний дух, відданість справі національного визволення. Головний герой – узагальнений образ козака.

У козацьких піснях використано традиційні для українського фольклору образи (*кінь вороненький, дорога, степ, дуб, шабля*) й символи (*калина* – символ України; *явір* – молодий хлопець, козак; *могила* – своєрідний обеліск козацької слави).

До сьогодні звучать козацькі пісні «Гомін, гомін по діброві», «Ой на горі та женці жнуть», «Стоїть явір над водою», «Їхав, їхав козак містом» і багато-багато інших.

У пісні «Ой на горі та женці жнуть» надзвичайно романтично відтворено проводи козаків. Поки селяни збирають урожай, долиною марширує Військо Запорозьке. Козаки жартома спокушають досвідченого отамана повернутися до родинного затишку, але йому козацьке життя миліше. Він розуміє, що сильні мають захищати свій народ. У творі відчутно велику повагу до козаків і їхніх ватажків. Пісня ритмічна, енергійна, адже під неї марширувало військо.

▲ Пам'ятник козаку Мамаю, м. Кривий Ріг (скульптор Володимир Токар)

ЦІКАВО ЗНАТИ

За мотивом пісні «Ой на горі та женці жнуть» незрячий бандурист Євген Адамцєвич створив відомий «Запорозький марш» (оркестрова обробка Віктора Гўцала).

Уперше в концертній залі цей твір пролунав у 1969 році у виконанні самого Є. Адамцєвича. За свідченням бандуриста, мелодію він перейняв від кобзаря Івана Положая, додавши до неї трохи мажорних¹ нот. Сам І. Положай вивчив марш від попередників-кобзарів, які, найімовірніше, передавали його один одному ще із XVII ст.

«Запорозькому маршу» як символу незнищенності козацького духу пощастило вціліти. І нині, під час російсько-української війни, він підтримує бойовий дух українців.

Знайдіть в інтернеті й послухайте композицію «Запорозький марш». Які почуття, асоціації викликає у вас цей твір?

¹ Мажорний – бадьорий, радісний.

Ой на горі та женці жнуть

Ой на горі та женці жнуть,
А попід горою,
Яром-долиною
Козаки йдуть.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Козаки йдуть.

Попереду Дорошенко
Веде своє військо,
Військо Запорозьке,
Хорошенюко.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Хорошенюко.

А позаду Сагайдачний,
Що проміняв жінку
На тютюн та люльку,
Необачний.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Необачний.

«Гей, вернися, Сагайдачний,
Візьми свою жінку,
Віддай тютюн-люльку,
Необачний!»
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Необачний!

«Мені з жінкою не возиться,
А тютюн та люлька
Козаку в дорозі
Знадобиться!»
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Знадобиться.

«Гей, хто в лісі, озовися!
Та викрешем вогню,
Та закурим люльку,
Не журися!»
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Не журися!

▲ Опанас Сластіон. Проводи на Січ

■ ПЕРЕВІРЯЄМО

1. Прізвища яких козаків згадано в пісні «Ой на горі та женці жнуть»?
2. У пісні відтворено

А перепочинок козаків	В проводи козаків у похід
Б прощання дівчат із козаками	Г зустріч козаків після походу